

Євген Бурмака,

аспірант Науково-дослідного інституту
державного будівництва
та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук
України

УДК 340.12

Післядипломна підготовка суддів у контексті верховенства права

Одним із важливих напрямів судової реформи на сучасному етапі державно-правового розвитку України є ствердження принципу верховенства права в діяльності судової гілки влади, забезпечення незалежності, неупередженості та кваліфікованості суддів. Важливою передумовою досягнення таких цілей є високоякісна професійна післядипломна підготовка суддів.

Суддя має особливий суспільно-правовий статус, оскільки він уособлює у своїй діяльності судову владу. Діяльність судді як правника має найвищу соціальну значущість, оскільки через неї забезпечується верховенство права, справедливість, захист прав та свобод громадян, конституційного ладу та суспільних інтересів. Лише йому надано законом право ревізувати правову позицію захисника і прокурора, оцінювати висновки експерта та аналізувати докази свідків і, зваживши їх на терезах закону та власної совісті, ухвалити рішення Іме-

нем України [1, с. 108]. Все це обумовлює підвищені вимоги до процедури післядипломної підготовки суддів та проходження іспитів за її результатами.

Вказаній проблемі тією чи іншою мірою приділяли увагу такі науковці, як І. І. Балаклицький, А. П. Закалюк, І. А. Войтюк, О. М. Коротун, Л. М. Москвич, А. П. Огородник, М. В. Оніщук, Є. В. Першиков та деякі інші.

Метою цієї статті є дослідження окремих проблем післядипломної підготовки професійних суддів у контексті панування верховенства права в Україні.

Післядипломна підготовка суддів на сьогодні провадиться в Україні низкою закладів. Водночас існують спільні для них проблеми, що виникають у цій сфері. Так, І. Войтюк до таких проблем відносить такі:

1) крім процедури визначення фахової придатності кандидата, яка часто є формальною, інші стандарти та формальні вимоги щодо відбіркових процедур відсутні;

2) положення законодавства про судоустрій і статус суддів містять вимоги до фахового, вікового, мовного, громадянського цензу кандидата на посаду судді, однак залишають поза увагою його медичні, психологічні аспекти;

3) значна затеоретизованість навчального процесу при підготовці суддів;

4) попередній досвід на посадах, не пов'язаних зі здійсненням судочинства, часто призводить до відповідної професійної психологічної деформації [1, с. 109].

Вирішення вказаних та інших проблем у зазначеній сфері, на думку автора, слід прямо пов'язувати із практичним утіленням принципу верховенства права у післядипломній підготовці професійних суддів.

Указаний принцип у контексті підготовки професійних суддів виражається у певних аспектах, а саме: впровадження та практичне дотримання європейських стандартів підготовки професійних суддів; легітимність та обґрунтованість відбору осіб, які набувають статусу судді; висока якість процесу підготовки судді під час навчання у відповідному закладі післядипломної освіти; прозорість процедури оцінювання знань та складання іспиту після закінчення такого закладу.

Стосовно впровадження та практичної реалізації європейських стандартів підготовки суддів зазначимо, що на європейському рівні питання якісної підготовки суддів вже давно визнаються як пріоритетні. Зокрема, у Рекомендації № (94)12 Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року вказується, що професійна підготовка суддів сприяє незалежності судової влади і повинна забезпечувати суддів теоретичними та практичними знаннями, а також професійними навичками, які потрібні при виконанні їх функцій [2].

У кожній розвинутій європейській державі є низка позитивних надбань,

які можна було би врахувати при вдосконаленні національного законодавства з питань підготовки суддів. Так, привертає увагу досвід Німеччини, в якій існує посада так званих «суддів-стажерів». Мета запровадження посад суддів-стажерів пов'язана з підготовкою осіб до майбутнього виконання функцій професійного судді. Ця посада є проміжною ланкою до обіймання посади більш високого рівня [3, с. 121].

Досвід англо-американської правової системи свідчить про те, що судові посади найчастіше обіймають колишні адвокати. Певною мірою це призводить до професійної деформації осіб, які обіймають посаду судді. Проте такі особи характеризуються значними практичними навичками у сфері правозастосування.

У Франції підготовка професійних суддів здійснюється впродовж 31 місяця. При цьому переможцями конкурсу на вступ до Національної школи підготовки суддів є лише 15–20% абітурієнтів. Цікаво, що у Франції під час підготовки професійних суддів загальних правових дисциплін майже не викладають, крім цивільного та кримінального процесу, судової етики, а також суміжних предметів, знання яких необхідне для виконання службових обов'язків – судової медицини, судової психології та бухгалтерського обліку. Викладачі виходять з того, що слухачі повинні були засвоїти основи права в період навчання в університетах [4, с. 56].

У Бельгії молоді юристи беруть участь у конкурсі, який проводить відповідна Комісія Вищої Ради юстиції. За результатами конкурсу їм надають можливість взяти участь у короткій (18 місяців) або тривалій (три роки) початковій навчальній програмі, яка не повторює університетський курс [5, с. 35].

Зазначене свідчить про те, що у кожній державі є свої, властиві тільки їй, особливості професійного добору та підготовки суддів. Тоді як

врахування єдиних європейських стандартів у цій сфері є передумовою забезпечення високого рівня освіти майбутніх суддів.

Важливим питанням, від вирішення якого прямо залежить якість підготовки професійних суддів, є механізм добору викладачів, які працюють у закладах, що спеціалізуються на такого роду підготовці. Як приклад, О. В. Тодошак, аналізуючи діяльність Інституту підготовки професійних суддів Національного університету «Одеська юридична академія» – майбутнє суддівського корпусу України, зазначає, що, відповідно до основних напрямів діяльності та завдань, Інститут залучає до навчального процесу професорсько-викладацький склад усіх провідних кафедр НУ «ОЮА», а також суддів, іноземних фахівців [6, с. 112]. При цьому, важливо, що професійна підготовка суддів, яка не є тривалою за своїм строком (наприклад, при порівнянні з отриманням власне юридичної освіти), потребує максимально концентрованого отримання практичних навичок за короткий термін. Тому, значна частина інформації, яку особа буде отримувати під час навчання у такому закладі, має бути максимально якісною та відповідати вимогам практичної підготовки майбутнього судді. Звідси, видається, що така підготовка повинна здійснюватися професійними суддями, які мають відповідний досвід та практичні навички роботи у зазначеній сфері.

Подібний підхід Є. Блаживський пропонує застосовувати при підготовці майбутніх прокурорів. Зокрема, він зазначає, що нині прокурорська діяльність значно ускладнилась, вона потребує постійного підвищення професіоналізму, тому недостатньо надавати майбутньому прокурорському працівникові тільки загальні юридичні знання, необхідно також забезпечити його спеціальну підготовку. Для цього навчальний процес має бути максимально

наближений до практичної діяльності. Необхідно реалізувати принцип «прокурори навчають прокурорів» [7, с. 23]. Повною мірою це доцільно врахувати і при підготовці суддів. А тому, видається, що доцільним було би закріпити на нормативному рівні правило, що у навчальних закладах, які здійснюють підготовку професійних суддів як викладачів, мають працювати лише ті особи, які мають стаж роботи професійного судді не менше трьох років.

Важливим є і той факт, що предмети, які вивчаються під час підготовки, мають бути вузькоспеціалізованими та мати яскраво виражений прикладний характер. У зв'язку з цим не можна повністю погодитися з думкою І. Войтюк, яка вказує, що навчання суддів має виходити за межі вузької фахової підготовки і включати світоглядні дисципліни, які даватимуть знання у сфері політики, економіки, психології, найновітніших технологій, комп'ютерних навиків тощо [1, с. 110]. Видається, що вивчення такого широкого спектра дисциплін є доцільним на етапі здобуття вищої юридичної освіти, однак аж ніяк не підготовки як професійного судді. Навчальна програма в останньому випадку має базуватися на вузькоспеціалізованих прикладних навчальних дисциплінах, що, зокрема, обумовлюється тим фактом, що особа має оволодіти ними на достатньо високому рівні за відносно короткий проміжок часу.

Доцільним також є істотне підвищення вимог до якості навчального процесу – впровадження електронних навчальних технологій, посилення практичної значущості занять тощо. При цьому доцільним є виявлення думки самих осіб, які проходять відповідну підготовку стосовно якості навчального процесу через проведення регулярних опитувань та врахування наслідків такого моніторингу при підвищенні якості навчального процесу.

І. Войтюк звертає увагу на питання обов'язковості підвищення кваліфікації судді. При цьому вона доходить висновку, що підвищення кваліфікації судді – це його обов'язок, а завдання держави – створити всі необхідні умови для його реалізації [1, с. 112]. Однак із такою позицією складно погодитися повністю. На жаль, на практиці надзвичайно часто трапляються випадки формального підходу суддів до підвищення своєї кваліфікації. Тому, закріплення обов'язковості підвищення кваліфікації без відповідних заходів правового впливу у разі неякісного її проходження виявляється недовірливим та нерезультативним. З огляду на це, доцільним є розгляд питання про закріплення права, а не обов'язку судді проходити періодичне підвищення кваліфікації. Водночас можливість його подальшого кар'єрного просування, можливість роботи у суді вищої інстанції слід чітко пов'язувати з фактом проходження підвищення кваліфікації. Це, у свою чергу, слугуватиме істотним мотивом судді для її проходження.

Привертає увагу і проблема організаційного характеру. Як відомо, неабияке значення у професійному відборі судді відіграє Вища кваліфікаційна комісія суддів України. При цьому, відповідно до статті 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Вища кваліфікаційна комісія суддів України діє у складі одинадцяти членів, які є громадянами України, мають вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менше двадцяти років. До складу Комісії входять: 1) шість суддів, які призначаються з'їздом суд-

дів України; 2) дві особи, які призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ; 3) одна особа, яка призначається Міністром юстиції України; 4) одна особа, яка призначається Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; 5) одна особа, яка призначається Головою Державної судової адміністрації України.

При цьому виникає питання: чому до формування складу Кваліфікаційної комісії суддів України не долучається гарант прав і свобод людини і громадянина – Президент України, який, відповідно до статті 106 Конституції України, наділений низкою повноважень щодо діяльності судової гілки влади? Зокрема, саме Президент України призначає третину складу Конституційного Суду України та утворює суди у визначеному законом порядку. У зв'язку з цим постає питання про включення Президента України до суб'єктів формування складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Таким чином, у контексті становлення в Україні принципу верховенства права особливої значущості набувають питання післядипломної підготовки професійних суддів, оскільки у подальшому ці особи, будучи наділені владними повноваженнями, у прямому сенсі вирішуватимуть долі людей, а тому на них покладається особлива соціальна відповідальність та висуваються підвищені вимоги до професійних якостей. Удосконалення механізму підготовки суддів є важливим чинником зміцнення правопорядку і законності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Войтюк І.* Проблеми підготовки професійних суддів / І. Войтюк // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2008. – № 3. – С. 108–113.
2. *Рекомендація № (94)12 «Незалежність, дієвість та роль суддів»* (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.94 р.). – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_323/conv

3. Мельник Р. Склад і основи правового становища суддів адміністративних судів Німеччини / Р. Мельник // Право України. – 2006. – № 12. – С. 120–123.

4. Халдеев Л. Подготовка судей во Франции / Л. Халдеев, Л. Симкин // Российская юстиция. – 1994. – № 1. – С. 56–58.

5. Войтюк І. А. Застосування в Україні європейських стандартів при підготовці професійних суддів / І. А. Войтюк // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 2 (66). – С. 32–37.

6. Тодошак О. В. Інститут підготовки професійних суддів Національного університету «Одеська юридична академія» – майбутнє суддівського корпусу України / О. В. Тодошак // Митна справа. – 2012. – № 6. – С. 111–115.

7. Блаживский Е. Прокуроров должны готовить прокуроры / Е. Блаживский // Юридическая практика. – 2010. – № 48. – С. 23–24.

Бурмака Є. А. Післядипломна підготовка суддів у контексті верховенства права

Аналізуються проблемні питання післядипломної підготовки суддів у контексті верховенства права. Особлива увага приділяється питанням правового забезпечення підвищення якості освітньої підготовки суддів. Формулюються відповідні висновки і пропозиції.

Ключові слова: верховенство права, післядипломна освіта, підготовка суддів, Вища кваліфікаційна комісія суддів.

Бурмака Е. А. Последипломная подготовка судей в контексте верховенства права

Анализируются проблемные вопросы последипломной подготовки судей в контексте верховенства права. Особое внимание уделяется вопросам правового обеспечения повышения качества образовательной подготовки судей. Формулируются соответствующие выводы и предложения.

Ключевые слова: верховенство права, последипломное образование, подготовка судей, Высшая квалификационная комиссия судей.

Burmak Y. Postgraduate preparation of judges in the context of the rule of law

Analysis of problem questions related to postgraduate preparation of judges in the context of the rule of law. Special attention is paid to the questions about the legal enforcement of improving the quality of the educational preparation of judges.

The proper conclusions and suggestions are prepared.

Key words: rule of law, postgraduate education, preparation of judges, The High Qualifications Commission of Judges.